

Nordlig rovflug, *Choerades lapponicus*, finns ännu i Sverige!

SVEN HELLQVIST

Vid sin resa till södra Lappland 1832 finner J.W. Zetterstedt en rovflug som han först (1833) identifierar som *Laphria rufipes* Fallén, senare (1838) benämner *L. rufipes* var. och slutligen (1842) beskriver som *Laphria lapponica*. Numera förs arten till släktet *Choerades* och den har givits det svenska namnet nordlig rovflug. Zetterstedt (och G. Dahlbom, som han reste tillsammans med) fann arten på tre lokaler inom Lycksele och Stensele socknar och ett par decennier senare, 1856, finner även A.E. Holmgren den i Stensele. I museerna

finns även exemplar insamlade av P.F. Wahlgren och C.H. Boheman under mitten av 1800-talet, ospecificet etiketterade "Lp. mer." (=södra Lappland). Från dessa insamlingar finns på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm totalt 8 ex av arten och vid Zoologiska museet i Lund 3 ex. Dessa fynd har länge varit de enda kända i Sverige och i den svenska rödlistan har arten betecknats som RE (regionalt utdöd). Glädjande nog kan nu ett aktuellt svenskt fynd av arten rapporteras:

Fig. 1. Hällmarkstallskog vid Votmyrbäckens brandfält, Nordmalings kommun. Foto: A.N. Nilsson.

ÅN: Nordmaling s:n: Hallen: Votmyrbäcken; RN 7068, 1695; 27.vii-9.viii.2005; 1 hane; leg. A.N. Nilsson.

Lokalen vid Votmyrbäcken är en hällmarkstallskog som brann i september 2002 (Fig. 1). Brandfältet omfattar ca 7 ha. Sedan 2003 har Anders Nilsson inventerat brandfältets insektsfauna med hjälp av trädfönsterfällor och malaisefällor och resultat från de två första åren har rapporterats av Bergsten m fl (2004), som också ger en utförlig beskrivning av området. Inventeringen har fortsatt även under 2005-2006. Exemplet av *Ch. lapponicus* togs i en trädfönsterfälla 2005. Inget ytterligare exemplar påträffades vid inventeringarna 2006.

Zetterstedts lokaler

De av Zetterstedt insamlade djuren saknar detaljerade etiketter, men i beskrivningen i Diptera Scandinaviae finns sidhänvisningar till reseberättelsen från 1833, där han också nämner arten. Utifrån berättelsen kan man sluta sig till att han fann arten på följande lokaler:

1. Söder om Kattisavan, vid bron över Rusbäcken (Lycksele s:n; RN 7183, 1614; min ungefärliga koordinatsättning), 27 juni. ”*Denna bro gick öfver Rusbäcken, och blir mig alltid minnesvärd, att jag der för första gången fann den rara Rof-flugan *Lafria rufipes*, till och med bägge könen*” (Zetterstedt 1833, s. 77). Någon närmare miljöbeskrivning ges dock inte.

2. Långseleberget (Stensele s:n; 7218, 1568), 4 juli. ”*..skulle någon Entomolog komma till Stensele, så ville jag uppmuntra honom att ej länge uppehålla sig i*

*kyrkbyn innan han begifver sig till denna skog, hvarest han bland annat säkert träffar ... på de torra stammarne ... *Laphria rufipes*...*” (Zetterstedt 1833, s. 103). Namnet ”Långseleberget” saknas på moderna kartor där vanligtvis namnet Forsviksberget används. Skogen mellan berget och älven beskriver Zetterstedt som en grovvuxen tallskog: ”*Tallarne stå deri som voro de alla planterade; raka och resliga med en lummig krona, och med qvistlösa stammar af en förundransvärd tjocklek*”.

3. Knaften, vid Öråns strand (Lycksele s:n; RN 7151, 1633), 2 augusti. Här nämner han arten som ”*Laplina rufipes*” (Zetterstedt 1833, s. 216) (notera alltså att han i reseberättelsen skriver släktnamnet på tre olika sätt!). Ingen närmare miljöbeskrivning ges från Knaften.

Finland

I övriga Norden är *C. lapponicus* bara känd från Finland. Där tycks den dock vara lika sällsynt som här. I de finska samlingarna finns enligt Jere Kahanpää (pers. medd.) endast ett finskt exemplar, en hona från Obb: Rovaniemen maalaiskunta, Pisavaara, 9.vii.1950, leg. N.-E. Saris. Dessutom finns i de finska samlingarna ett exemplar från tidigare finskt men numera ryskt område: en hane från Ks: Kuusamo, leg. J. Sahlberg. Detta ex är troligen detsamma som nämns av Frey (1911): Ks: Kuusamo, Paanajärvi, 24.7.1873, leg. J. Sahlberg. Både Pisavaara och Paanajärvi är, enligt Jere Kahanpää, områden där omfattande insektsinsamlingar gjorts. Paanajärvi var ett mycket populärt samlingsområde för finska entomologer före andra världskriget och i Pisavaara genom-

fördes en omfattande småkrypsinventering på 1950-talet. Båda områdena är nu nationalparker.

Inga uppgifter om artens ekologi finns från Finland. Dock ligger både Paanajärvi och Pisavaara inom områdena dominerade av myrar och gammal granskog. Torra tallskogar och gamla lövträd finns dock också inom områdena (Jere Kahanpää, pers. medd.).

Total utbredning

Fauna Europaea (<http://www.faunaeur.org/index.php>) anger bara Finland och Norra Ryssland som utbredningsområde för *Choerades lapponicus* i Europa. Dessutom anger man att arten även förekommer i östra Palaearktisk. Geller-Grimm (<http://www.geller-grimm.de/asilidae.htm>) anger

likaså Finland samt NÖ Ryssland, V Sibirien, Ö Sibirien och Fjärran Östern som utbredningsområde för arten. I Sibirien tycks den ha en vid utbredning och i samlingarna i "Siberian Zoological Museum", Novosibirsk, finns material av arten från bergstrakterna i södra Sibirien, från mellersta Sibirien och från bergstrakter i NÖ Sibirien (<http://szmn.sbras.ru/Diptera/Asilidae.htm>).

Kännetecken

De två närliggande släktena *Laphria* och *Choerades* omfattar i Sverige totalt nio arter av medelstora till mycket stora rovflugor. De kännetecknas bl a av antenner utan långt borst (arista), vingar med sluten marginalcell och relativt bred bakkropp. Flera av arterna är sällsynta och

Fig. 2. *Choerades lapponicus*, från ryggsidan, hanen från Votmyrbäckens brandfält. Foto: P. Buckland.

fyra av dem finns på den svenska rödlistan. Endast två av arterna, *Laphria flava* och *Choerades gilvus*, är någorlunda vanliga i norra Sverige. Eftersom *lapponicus* är en utpräglad nordlig art saknas arten i mellan-europeiska rovflugenycklar (t ex Lyneborg 1965, Weinberg & Bächli 1995, Geller-Grimm (<http://www.geller-grimm.de/asilidae.htm>)) som annars ofta är till god hjälp vid bestämning av svenska rovflugor. Arten finns dock med i gamla Svensk Insektsfauna (Wahlgren 1907).

Choerades lapponicus och *rufipes* utskiljer sig genom att vara de enda arterna som har röda ben; övriga arter har helt svarta ben. Hos *rufipes* är alla ben röda medan det endast är bakbenen som är röda hos *lapponicus* (Fig. 2 & 3). Både lår och skenben på bakbenen är skinande röda (med dragning mot orange) förutom smala svarta partier nära ändarna. De två främre benparen är svarta med en något brunaktig ton på skenbenens inre del. I övrigt har kroppen svart grundfärg. Bakkroppen har på ovansidan kort, tilltryckt behåring som är ljusgul på de fem första och svart på de sista tergiterna (håren något längre och mer utstående på de första segmentens sidor). Bakkroppsundersidan har långa vita hår. Mellankroppens rygg har ljusa, korta hår med inslag av glesa, längre svarta hår. Skutellen har i bakkanten långa svarta borst. Ansiktsknölens behåring ('mustaschen') är övervägande vit med inslag av svarta hår; hjässan har svart och kinderna vit behåring. Observera att den kortfattade beskrivning som ges i Artdatabankens faktablad (Cederberg & Engelmark 2006a) är något missvisande: bakkroppen har inte ljusgula bakkantsband på lederna (tergiterna har jämnt fördelad behåring) och mustachen är inte övervägande svarthårig

(vita hår dominerar, åtminstone på hanen från Nordmaling). Zetterstedt (1842) anger storleken till normalt 10,5-12 mm, för honor sällsynt upp till 15 mm. Den vanliga *Ch. gilvus* är vanligtvis tydligt större, 15-20 mm.

Som parentes kan nämnas att *Ch. rufipes*, som Zetterstedt alltså först identifierade sin lappländska fluga med, är en ännu sällsyntare art än *lapponicus*. Arten beskrevs av Fallén (1814) utifrån ett exemplar insamlat av Gyllenhal i Västergötland. Detta typexemplar är det enda kända från Sverige och *rufipes* klassas följaktligen som RE i den svenska rödlistan.

Habitat och levnadssätt

Larver av *Laphria* och *Choerades* utvecklas i murken ved och lever förmodligen som rovdjur (Stubbs & Drake 2001). Enligt Lyneborg (1965) lägger de större arterna, som *L. flava*, ägg i diverse håligheter (barksprickor, hål efter andra insekter etc.) på död ved medan de något mindre arterna som *Ch. gilvus* och *Ch. marginatus* lägger äggen i marken intill. De fullbildade flugorna av *Choerades*- och *Laphria*-arterna ses ofta sitta på solbelysta högstubbar och lågor i glesbevuxen skog och de fångas ofta i trädfönsterfällor uppsatta på döda träd. Under senare år har jag sett fällmaterial från inventeringar med trädfönsterfällor på flera brandfält och *Ch. gilvus* är ofta en talrik art i fällmaterialet. I material jag sett från Dalarna och Värmland förekommer även *Ch. marginatus* ganska ofta. Att döma av vad Zettstedt skriver uppträder *lapponicus* på liknande sätt. I reseberättelsen (1832) skriver han att den kan ses "på de torra stammarne" och i *Insecta lapponica* (1838) "in arborum

truncis dejectis cariosis et decorticatis” (på murkna och barklösa lågor). Han skriver vidare (1838) att flugan är mycket skygg och svårfångad och genast flyger iväg då man närmar sig (*”captu difficillima, valde timida, observatore appropinquante mox avolans”*). En individ observerades göra 14 likartade flygturer (Zetterstedt 1842) (innan den fångades?). Han skriver vidare (1842) att arten kopulerar på födelseplatsen.

Att Zetterstedt fann *lapponicus* på tre olika lokaler samma sommar, och andra entomologer återfann arten vid flera tillfällen, tyder på att *lapponicus* inte var särskilt sällsynt i södra Lappland under 1800-talet. Utbredningsområdet tycks

dock ha varit begränsat då inga fynd gjordes i andra delar av norra Sverige. Den totala frånvaron av fynd under 1900-talet kan till viss del kanske förklaras med låg entomologisk aktivitet i området. Man kan dock notera att Daniel och Sven Gaunitz, som samlade bl a flugor under flera år vid mitten av 1900-talet i Sorseletrakten, inte tycks ha sett arten. De relativt omfattande insektsinventeringar med trädfönsterfällor som bl a Roger Pettersson genomfört i gammal tallskog och på brandfält i norra Sverige under senare år, har inte heller resulterat i några fynd av *lapponicus*. Sannolikt har arten i realiteten blivit betydligt ovanligare sedan 1800-talet. Orsaken till detta är oklar men det ligger

Fig. 3. *Choerades lapponicus*, från sidan, hanen från Votmyrbäckens brandfält. Foto: P. Buckland.

nära till hands att tro att det intensivare skogsbruket är en orsak till nedgången för *lapponicus*, liksom för många andra insektsarter som är knutna till död ved. Skogslandskapet var tidigare starkt präglad av skogsbrand med luckiga bestånd och rikligt med död ved som högstubbar och lågor. Det nya fyndet gjordes på ett brandfält och det är lockande att tolka det som att arten har någon slags anknytning till brandfält. Det finns dock inget i det Zetterstedt skriver som tyder på en nära sådan anknytning, exempelvis att han funnit arten i nyligen bränd skog. En brandpräglad naturskog är dock luckig och innehåller mycket död ved vilket kanske primärt är viktigare än att träden skadats av just brand. Några andra *Choerades*-arter gynnas uppenbarligen av skogsbränder. *Ch. gilvus* och *marginatus* förekommer, som ovan nämnts, ofta rikligt på brandfält och det första svenska fyndet av *Ch. igneus* på många år, gjordes 2006 i den brandskadade skogen i Tyresta nationalpark (Cederberg & Engelmark 2006b). Torr-sommaren 2006 brann det här och var i norra Sverige. Kanske leder det till att vi får se mer av *Choerades lapponicus*?

Tack!

Mikael Sörensson och Rogel Engelmark fixade kopior ur Zetterstedts gamla skrifter, Hans Bartsch, Björn Cederberg och Bert Viklund bidrog med information om vad som finns i de svenska museerna, Jere Kahanpää informerade om vad som är känt om *lapponicus* i Finland och Phil Buckland tog fotografierna. De tackas alla, liksom Anders Nilsson vars inventeringsinsats ledde till att *lapponicus* hittades!

Citerad litteratur

- Bergsten, J., Nilsson, A. & Hellqvist, S. 2004:** Insekter från brandfältet vid Votmyrbäcken, Nordmaling. *Natur i Norr* 23: 1-15.
- Cederberg, B. & Engelmark, R. 2006a:** *Choerades lapponicus*, nordlig rovfluga. Artdatabanken, SLU (http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/choe_lap.PDF).
- Cederberg, B. & Engelmark, R. 2006b:** *Choerades igneus*, vallrovfluga. Artdatabanken, SLU (http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/choe_ign.PDF).
- Fallén, C.F. 1814:** *Asilici Sveciae*. Lund: Litteris Berlingianis.
- Frey, R. 1911:** Zur Kenntnis der Dipterenfauna Finnlands. *Acta Societatis pro Fauna et Flora fennica* 34: 1-59
- Lyneborg, L. 1965:** *Tovinger IV. Humlefluer, stiletfluer, rovfluer m.fl.* Danmarks Fauna Bd. 70. København: GEC Gads forlag.
- Stubbs, A. & Drake, M. 2001:** *British soldierflies and their allies*. Reading: British Entomological and Natural History Society.
- Wahlgren, E. 1907:** Svensk Insektsfauna: XI Diptera, 1. Orthorapha, 2. Flugor. Brachycera. Fam. 14-23. *Ent. Tidskr.* 28: 129-191
- Weinberg, M. & Bächli, G. 1995:** *Diptera. Asilidae*. *Insecta Helvetica* 11. Geneve: Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft.
- Zetterstedt, J.W. 1833:** *Resa genom Umeå Lappmarker i Vesterbottens Län, förrättad år 1832*. Örebro: Lindh. (Faksimilupplaga 1980, Umeå: Två Förläggare).
- Zetterstedt, J.W. 1838:** *Insecta Lapponica descripta*. Lipsae.
- Zetterstedt, J.W. 1842:** *Diptera Scandinaviae disposita et descripta. I*. Lund.

English summary: The rare robber fly *Choerades lapponicus* (Zetterstedt, 1842) was found in 2005 in a burned pine forest in Nordmaling in the province of Ångermanland, northern Sweden. This was the first record of the species in Sweden for about 150 years. The species was found

by Zetterstedt, and some other entomologists, several times in southern Lapland in the middle of the nineteenth century, but as it has not been found since then, it has been regarded as extinct in Sweden. The species appears to be very rare also in Finland where it only has been found once, in 1950.

Författaren adress:
Sven Hellqvist
shellq@telia.com
Älvtået 2, 903 60 Umeå

NEF-material informerar

Lådor från Lycksele

Föreningen har genom Per Löfgren fått ett antal begagnade samlingslådor som finns till försäljning. Det är skogsmuseet i Lycksele som donerat lådorna som håller på att bytas ut när Per restaurerar och ordnar upp deras skalbaggssamling. Lådorna är av trä med glaslock men ej av högsta kvalitet och är i behov av rengöring. På ett styrelsemöte beslutades att priset är 30 kr styck, men för att ingen storsamlare ska hamstra alla lådorna så sattes gränsen till max 10 lådor per person. Intresserade kan ringa Folke.

Övrigt material till salu

Insektsnålar storlek 000 - 4 av märket Kostal, 30 kr / fp (100 st)

Uppklistringslappar: 10 kr för 100 st. Finns normalt i följande storlekar. Trekantlappar (små)

Fyrkantlappar: 4 x 11, 5 x 11, 7 x 16, 8 x 20, 9 x 18, 10 x 20 och
18 x 40 mm

Bok: C H Lindroths klassiker "Handledning för insektssamlare" 15 kr

Föreningen har dessutom köpt in ett antal luft-, slag- och vattenhåvar, insektssåll och Malaise-fällor. De här sakerna finns hos Roger Pettersson på Skogshögskolan i Umeå och kan lånas efter överenskommelse med honom.

Inköp kan göras från huvudlagret hos:
Folke Gabrielsson, Villavägen 1, 914 41 Rundvik, tel. 0930 - 21 305 (300 81)
Eller från filialen på Skogshögskolan i Umeå:

Roger Pettersson, tel. 070 – 3129011